

به نام خدا

ظرفیتهای اقتصادی شرق و جنوب شرقی ترکیه (بویژه ارزروم) در راستای تقویت تعاملات تجاری با جمهوری اسلامی ایران

خلاصه مدیریتی

مناطق شرق و جنوب شرقی ترکیه، بهویژه استان ارزروم، بهرغم سطح توسعه اقتصادی پایین تر نسبت به غرب این کشور، از ظرفیتهای قابل توجهی برای تقویت تعاملات تجاری با جمهوری اسلامی ایران برخوردارند. هم مرزی مستقیم با ایران، موقعیت ژئواکونومیک راهبردی، قرارگیری در مسیر کریدورهای انرژی و ترانزیتی، توانمندیهای کشاورزی و دامداری، و پتانسیل بالای گردشگری، این مناطق را به یکی از محورهای بالقوه توسعه تجارت دوجانبه تبدیل کرده است. هدف گذاری مشترک دو کشور برای دستیابی به حجم تجارت ۳۰ میلیارد، مؤید اهمیت راهبردی بهره گیری از این ظرفیتهای می باشد.

در این بین؛ استان ارزروم به عنوان قطب شرق ترکیه، با برخورداری از منطقه صنعتی سازمان یافته، زیرساخت های ترانزیتی، پیست اسکی پالاندوکن و انتخاب به عنوان پایتخت گردشگری سازمان همکاری اقتصادی (ECO) در سال ۲۰۲۵، می تواند نقش محوری در گسترش همکاری های اقتصادی، کشاورزی، گردشگری و انرژی میان ایران و ترکیه ایفاء نماید. در عین حال، توسعه تجارت مرزی و بهره برداری مؤثر از این ظرفیتهای با چالش هایی نظیر محدودیت های زیرساختی در گذرگاه های مرزی، بروکراسی گمرکی، ناهماهنگی مقررات، مشکلات بانکی ناشی از تحریم ها و ضعف نهادهای حمایتی تجارت مرزی مواجه است.

در این راستا؛ پیگیری موضوعات ذیل در دستور کار این نمایندگی قرار دارد:

افزایش اعزام و پذیرش هیأت های تجاری مشترک با تمرکز بر ارزروم و استان های شرقی؛ تمرکز بر صادرات غیرنفتی، کشاورزی، دامداری و گردشگری؛ تشویق سرمایه گذاری مشترک بخش خصوصی دو کشور؛ برقراری پرواز مستقیم بین تبریز و ارزروم؛ مساعدت در رابطه با حضور شرکتهای علاقمند دو کشور در نمایشگاههای تخصصی در استانهای همجوار.

مقدمه

مناطق شرق و جنوب شرقی ترکیه (آناتولی شرقی و آناتولی جنوب شرقی) در مقایسه با نواحی غربی و شمال غربی این کشور از سطح توسعه اقتصادی پایین تری برخوردارند و با چالش هایی نظیر نرخ بیکاری بالاتر، سهم محدودتر از تولید ناخالص داخلی و وابستگی بیشتر به کشاورزی سستی مواجه هستند. با این حال، این مناطق به دلیل هم مرزی مستقیم با

ایران، موقعیت ژئواکونومیک راهبردی، دسترسی به کریدورهای ترانزیتی، منابع طبیعی و ظرفیتهای گردشگری، از پتانسیل قابل توجهی برای توسعه همکاریهای اقتصادی و تجاری با جمهوری اسلامی ایران برخوردارند. در این میان، استان ارزروم به عنوان یکی از قطبهای اصلی شرق ترکیه، نقش محوری در تعاملات مرزی، ترانزیتی و اقتصادی میان دو کشور ایفا می کند. هدف گذاری مشترک ایران و ترکیه برای دستیابی به حجم تجارت ۳۰ میلیارد دلار در افق میان مدت، و افزایش مبادلات دوجانبه به حدود 20 میلیارد دلار در سالهای ۲۰۲۴، نشان دهنده ظرفیت بالای گسترش همکاریها، به ویژه در مناطق مرزی است.

ظرفیتهای اقتصادی کلی شرق و جنوب شرقی ترکیه

۱- کشاورزی و دامداری

این مناطق از مهم ترین پایگاههای تولید کشاورزی ترکیه محسوب می شوند و سهم بالایی در تولید:

- غلات و حبوبات
- محصولات دامی (گوشت و لبنیات)
- عسل و فرآورده های وابسته

به ویژه استانهای شرق ترکیه از جمله ارزروم، در حوزه دامداری صنعتی و سنتی، تولید گوشت قرمز، شیر و عسل مزیت نسبی دارند و می توانند مکمل بخشی از نیازهای وارداتی ایران در حوزه محصولات پروتئینی باشند.

۲- صنعت، معدن و انرژی

- عبور خطوط لوله گاز طبیعی ایران - ترکیه و پروژه های انرژی نظیر کریدور باکو - تفلیس - ارزروم، جایگاه این مناطق را در معادلات انرژی تقویت کرده است.
- استانهای جنوب شرقی در صنایع غذایی، نساجی، مصالح ساختمانی و برخی مواد معدنی فعال اند.
- امکان توسعه صنایع پایین دستی و سرمایه گذاری مشترک در حوزه فرآوری محصولات کشاورزی وجود دارد.

۳- گردشگری

شرق ترکیه از پتانسیل بالایی در حوزه گردشگری برخوردار است:

- گردشگری زمستانی (اسکی و ورزش های برفی)
- گردشگری تاریخی، فرهنگی و طبیعی

انتخاب ارزروم به عنوان پایتخت گردشگری سازمان همکاری اقتصادی (ECO) در سال ۲۰۲۵، فرصتی مهم برای معرفی منطقه و جذب گردشگران و سرمایه گذاران خارجی، به ویژه از ایران، فراهم کرده است.

۴- تجارت مرزی و لجستیک

- وجود مرزهای مشترک فعال با ایران، از جمله گوربولاغ - بازرگان، بستر مناسبی برای توسعه تجارت مستقیم فراهم نموده است.

- دولت ترکیه در حال بررسی ایجاد مراکز تجاری مرزی و افتتاح گذرگاه‌های جدید به منظور توسعه اقتصادی استان‌های شرقی است.

در مجموع، اقتصاد این مناطق به طور معناداری به تجارت با کشورهای همسایه، از جمله ایران، وابسته است و شرایط تحریمی ایران نیز به طور غیرمستقیم فرصت‌هایی برای افزایش صادرات غیرنفتی و منطقه‌ای ایجاد کرده است.

شرایط ویژه استان ارزروم: ظرفیتها و مزیت‌های کلیدی

ارزروم، مرکز استان ارزروم، یکی از شهرهای تاریخی و استراتژیک شرق ترکیه است که به دلیل نزدیکی جغرافیایی به ایران و فعال بودن کنسولگری جمهوری اسلامی ایران، جایگاه ویژه‌ای در تعاملات دوجانبه دارد. مهمترین ارکان اقتصادی این استان عبارت‌اند از:

۱- کشاورزی و دامداری

- تولید قابل توجه محصولات دامی، عسل، غلات و برخی میوه‌ها
- یکی از قطب‌های اصلی دامداری ترکیه
- ظرفیت بالای صادرات گوشت، لبنیات و عسل به بازار ایران

۲- صنعت و تجارت

- برخورداری از منطقه صنعتی سازمان‌یافته (OSB)
- تمرکز بر صنایع غذایی، نساجی و مصالح ساختمانی
- فعالیت گمرک ارزروم و نهادهای تسهیل‌کننده تجارت خارجی

۳- گردشگری

- پیست اسکی پالاندوکن به عنوان یکی از بهترین مقاصد اسکی ترکیه
- جاذبه‌های تاریخی و طبیعی متنوع
- برگزاری فروم اقتصادی پالاندوکن در سال ۲۰۲۵ هم‌زمان با عنوان پایتخت گردشگری ECO، که بستر مناسبی برای دیپلماسی اقتصادی و جذب گردشگران ایرانی فراهم می‌کند.

۴- ترانزیت و انرژی

- ایفای نقش به عنوان هاب ترانزیتی شرق ترکیه
 - حضور در کریدورهای انرژی و حمل و نقل منطقه‌ای
- پتانسیل افزایش تجارت مرزی و مبادلات محلی با ایران در مقایسه با برخی استان‌های جنوب شرقی ترکیه، ارزروم تمرکز بیشتری بر تعاملات اقتصادی رسمی و تجارت فرامرزی با ایران دارد.

فرصت‌های تقویت تعاملات تجاری ایران و ترکیه با محوریت ارزروم
وضعیت تجارت دوجانبه

- حجم تجارت سالانه: حدود 20 میلیارد دلار (2024)

- هدف بلندمدت: ۳۰ میلیارد دلار

صادرات ایران به ترکیه:

گاز طبیعی، محصولات پتروشیمی، فلزات، برخی محصولات کشاورزی

واردات ایران از ترکیه:

ماشین‌آلات، محصولات غذایی، منسوجات و کالاهای مصرفی

ظرفیتهای ویژه شرق ترکیه و ارزروم

- توسعه تجارت مرزی مستقیم از طریق گوربولاغ و گذرگاه‌های جدید
- همکاری در کشاورزی و دامداری (صادرات دام و عسل از ارزروم و واردات محصولات باغی از ایران)
- گردشگری مشترک، به‌ویژه گردشگری زمستانی و سلامت
- سرمایه‌گذاری مشترک در صنایع غذایی، لجستیک و گردشگری
- تداوم و تقویت همکاری‌های انرژی و ترانزیت گاز

پیشنهادهای اجرایی برای تقویت تعاملات

1. افزایش اعزام و پذیرش هیأت‌های تجاری مشترک با تمرکز بر ارزروم و استان‌های شرقی
2. بهره‌برداری هدفمند از رویدادهای سال ۲۰۲۵ (فروم پالاندوکن و گردشگری ECO)
3. توسعه مراکز تجاری مرزی و تسهیل فرآیندهای ویزا، حمل‌ونقل و گمرک
4. تمرکز بر صادرات غیرنفتی، کشاورزی، دامداری و گردشگری
5. تشویق سرمایه‌گذاری مشترک بخش خصوصی دو کشور
6. برقراری پرواز مستقیم
7. زمینه‌سازی جهت تبادل هیأت‌های بین شرکت‌های اقتصادی، تجاری دو کشور
8. مساعدت در رابطه با حضور شرکت‌های علاقمند دو کشور در نمایشگاه‌های تخصصی در استانهای همجوار

موانع و مشکلات مرزی در تعاملات تجاری

با وجود ظرفیتهای یادشده، تجارت مرزی ایران و ترکیه با چالشهای متعددی روبه‌روست:

۱- محدودیت‌های زیرساختی

* تراکم بالا و صف‌های طولانی در مرز گوربولاغ-بازرگان

* کمبود انبار، سردخانه، پارکینگ و تجهیزات لجستیکی

* فرسودگی بخشی از زیرساخت‌های پایانه‌ای و جاده‌ای

۲- بروکراسی گمرکی و ناهماهنگی مقررات

- طولانی بودن فرآیند ترخیص کالا
- تفاوت استانداردها، به‌ویژه در حوزه محصولات کشاورزی و دامی
- تغییرات مقطعی در رویه‌های گمرکی و کاهش پیش‌بینی‌پذیری تجارت

۳- محدودیت در ساعات و ظرفیت فعالیت مرزها

- ساعات کاری محدود برخی گذرگاه‌ها
- عدم توازن ظرفیت عملیاتی دو طرف مرز
- بسته‌شدن مقطعی مرزها به دلایل فنی یا سیاسی

۴- مشکلات بانکی و مالی

- نبود کانال‌های بانکی پایدار برای تجارت مرزی
- وابستگی به روش‌های غیررسمی و پرهزینه تسویه
- تأثیر تحریم‌ها حتی بر مبادلات خرد مرزی